

Література

1. Кирсанов А.А. Индивидуализация учебной деятельности как педагогическая проблема / А.А.Кирсанов. – Казань, 1982 г. – 124с.
2. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических свойств нервной системы / Е.А.Климов. – Изд-во Казанского ун-та, 1969. – 274 с.
3. Петровский А.В. Вопросы истории и теории психологии. Избранные труды / А.В.Петровский. – М.: Педагогика, 1984. – 272с.

О.О.Гаврилюк

УМОВИ ЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СИСТЕМІ ВІДНОСИН “ВИКЛАДАЧ-СТУДЕНТ”

В статье рассматриваются педагогические условия эффективности взаимодействия преподавателя и студентов в условиях высшей педагогической школы.

The article deals with the problem of pedagogical effectiveness conditions for interrelations of a lecturer and students under conditions of a higher pedagogical school.

Розвиток українського суспільства на засадах загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів вимагає розробки нових методологічних підходів до професійної освіти, в центрі яких – формування духовності особистості, накопичення культурного потенціалу суспільства.

Найважливішою ознакою професіоналізму вчителя є його здатність, застосовуючи ті або інші форми й прийоми навчання й виховання учнів, виявляти до кожного з них своє особисте, особливе ставлення. І конче потрібно, щоб виявлення свого ставлення до самого вихованця або до його вчинків проходило в межах культурної взаємодії, а не, наприклад, шляхом підвищення голосу або монотонним повчанням. Уміння розбиратися у своїх учнях, правильно оцінювати їхні вчинки, здатність адекватно реагувати на їхню поведінку, вибирати систему методів виховання, які щонайкраще відповідають індивідуальним особливостям студентів, – це й є показник педагогічної культури вчителя. Природно, опанувати весь арсенал гнучких засобів індивідуального підходу в педагогічній діяльності вчитель зможе, якщо його спілкування стане постійним процесом пізнання інтересів, смаків, характеру своїх учнів. Тільки тоді, коли вчитель буде досконало знати своїх вихованців, він зможе

на фундаменті цих знань вибудовувати з кожним із них необхідні взаємини, прагнучи до поставлених цілей. Зрозуміло, що це буде вже якісно іншим рівнем професійного спілкування, який потребує продуманості, послідовності та обґрунтованості всіх стратегічних і тактичних засобів і прийомів з боку вчителя.

Високого рівня професіоналізму в педагогічній культурі та культурі взаємин, на нашу думку, досягає той учитель, який розглядає спілкування як двобічний процес, коли його учні (вихованці) стають повноправними партнерами спілкування. Майстерність учителя в процесі спілкування з учнями виявляється в тому, що педагог здатний переборювати, пом'якшувати природні труднощі комунікації через розходження в рівні підготовки, здібностей, характеру, прагне допомогти учням набути впевненості в розмові, діалозі, суперечці, дискусії як повноправним партнерам спілкування. Цілком природно, що налагоджувати такі контакти потрібно не епізодично, час від часу, а постійно, інакше вчитель ніколи не переборе психології пристосовництва, байдужості, не зуміє сформувати творчо ініціативних людей.

Очевидно, всебічне вдосконалення рівня професійної підготовки вчительських кадрів потребує вирішення цілого комплексу завдань, серед яких одне із центральних місць посідає педагогічна взаємодія у системі відносин "викладач-студент".

Специфіка навчально-виховного процесу вищої школи визначається сутністю, змістовною стороною педагогічної праці, що містить у собі елементи взаємодії між людиною, яка вже володіє суспільно-історичним досвідом, культурою, і людиною, що сприймає цей досвід, та опановує культурні цінності, накопичені людством. Предметом, знаряддям і продуктом педагогічної праці є людина. Звідси найважливішою особливістю педагогічної праці є процес взаємодії людей.

Останнім часом спостерігається ускладнення характеру вчительської роботи у зв'язку з посиленням особистісної спрямованості навчання й виховання. Формування особистості проходить у певній структурі суспільних відносин на засадах взаємодії, співробітництва й співтворчості з іншими людьми. У педагогічному процесі мета, завдання, зміст, форми, методи та засоби виховання й навчання мають особистісний характер, реалізуються у формі особистісних відносин під час професійно-педагогічного спілкування.

Під професійно-педагогічним спілкуванням ми розуміємо систему взаємодії викладача та студента, метою якого є обмін інформацією, пізнання особистості та виховний вплив. Педагог виступає при цьому як організатор, активний учасник та керівник цього процесу. Підкреслюючи значимість виховних та дидактичних функцій педагогічної взаємодії О.Леонт'єв зазначав, що "оптимальне педагогічне спілкування – це таке спілкування, яке створює найкращі умови для розвитку мотивації учнів та творчого характеру навчальної діяльності для формування особистості, забезпечує благодійний емоційний клімат навчання, керування соціально-психологічними процесами у колективі та дозволяє максимально використовувати особистісні якості вчителя". Педагогічна взаємодія, на його думку, є засобом вирішення навчально-виховних завдань, система соціально-педагогічного забезпечення ефективності виховного процесу (26, с. 18).

Педагогічний досвід свідчить про те, що обираючи правильний метод педагогічної взаємодії та вірно оцінюючи ситуацію, викладач не завжди спроможний комунікативно забезпечити саму взаємодію тобто практично реалізувати її у процесі спілкування. Обрані методи педагогічного впливу реалізуються через спілкування, а тому викладачу необхідно осмислено будувати цей процес, прогнозувати його результати.

Опитування досвідчених викладачів показало, що більшість з них не вважають комунікативну задачу необхідним елементом педагогічної взаємодії. При цьому враховуючи інші компоненти такі як педагогічне завдання, систему методів навчання та виховання для її вирішення, а також педагогічний вплив.

Проаналізував результати педагогічної взаємодії в системі відносин "викладач-студенти" ми дійшли висновку, що дуже важливо усвідомлювати комунікативні задачі як інструментальний компонент педагогічної взаємодії, будувати модель запланованої взаємодії. Важливою умовою моделювання спілкування є забезпечення емоційної єдності педагога та студентів, яка допомагає вчителю заздалегідь передбачити можливу атмосферу заняття, відчутти рівень можливих взаємовідносин та перспективу їх розвитку, створити дійсно творчу атмосферу. Чим точніше вчитель передбачить атмосферу спілкування, тим продуктивнішим буде реальний процес педагогічної взаємодії.

Якщо проаналізувати методи та форми педагогічної взаємодії, які застосовував у своїй педагогічній практиці А.Макаренко, то

з'ясовується, що доцільність обраних методів визначається вмінням організувати правильну ситуацію спілкування та забезпечити сприятливий емоційний клімат педагогічної взаємодії.

Педагогічна взаємодія вчителя й студентів матиме потрібні результати, якщо на занятті й поза ним буде вчасно враховуватися емоційно-вольовий фактор, а саме використання емоційних почуттів для створення сприятливого клімату в навчальній та позанавчальній діяльності, вдосконалення культури почуттів, накопичування професійно-емоційного досвіду. Емоційний досвід у поєднанні з вольовими рисами особистості забезпечують активність та її творчість. У вольових якостях втілюється активність і здатність особистості до саморегуляції, свідомого мобілізуючого зусилля.

Іншою умовою ефективності педагогічної взаємодії є врахування умов та структури запланованого спілкування. Сучасні соціально-психологічні дослідження наголошують на тому, що людина може виступати у спілкуванні як ініціатор або як активний чи пасивний учасник взаємодії. Своєрідність професійно-педагогічної взаємодії полягає у тому, що ініціативність у цьому процесі є способом керування спілкуванням. Іншими словами можна сказати, що в соціально-психологічному плані керування пізнавальним пошуком на занятті та поза ним під час спільної творчої діяльності викладача та студентів відбувається через вірно сплановане та організоване спілкування.

Професійно-педагогічна взаємодія у системі відносин "викладач-студенти" висуває значні вимоги до комунікативної культури педагога. Огляд наукових розробок філософів, психологів та педагогів показав, що проблема формування комунікативної культури була у центрі уваги протягом усього часу його існування і на сьогодні залишається актуальною (О. Брудний, Т. Вільчинська, О. Добрович, Б. Ломов, В. Садова).

Високого рівня професіоналізму в культурі взаємин, на нашу думку, досягає той викладач, який розглядає спілкування як двобічний процес, коли його вихованці стають повноправними партнерами спілкування. Майстерність викладача в процесі спілкування з учнями виявляється в тому, що педагог здатний переборювати, пом'якшувати природні труднощі комунікації через розходження в рівні підготовки, здібностей, характеру, прагне допомогти студентам набутти впевненості в розмові, діалозі, суперечці, дискусії як повноправним партнерам спілкування. Цілком природно, що налагоджувати такі контакти потрібно не епізодично, час від часу, а постійно, інакше

викладач ніколи не переборе психології пристосовництва, байдужості, не зуміє сформувати творчо ініціативних людей.

Виходячи з того, що комунікативна культура вчителя є невід'ємним компонентом педагогічної діяльності, ми дійшли висновку, що ефективність педагогічного процесу визначається рівнем взаємодії учня й учителя в різних її проявах. А відтак, особливості контактів у системі “вчитель-учень”, їх діалогічний характер вимагають цілеспрямованого вивчення, чіткого уявлення майбутнього вчителя про свої особистісні можливості, комунікативні вміння, що забезпечують більш ефективне здійснення корекційно-виховної роботи. Професійна педагогічна діяльність учителя, на нашу думку, неодмінно повинна містити в собі вміння налагоджувати контакти з колегами, спілкуватися з батьками своїх вихованців, що у свою чергу забезпечує єдність і послідовність виховного впливу сім'ї та навчальних закладів. Ми маємо на увазі, що справжня професійно-педагогічна діяльність, найважливішою складовою частиною якої є педагогічне спілкування, немислима без наявності в педагога високого рівня комунікативної культури.

Взагалі визначення “комунікативна культура” у повсякденній свідомості вчителя відноситься до поняття “особистість”, а не до поняття “поведінка”, тобто не розглядається діяльнісно. Очевидно, саме це й породжує одну з розповсюджених педагогічних ілюзій про те, що “вчителем не стають, ним народжуються”. Тому, напевно, і теоретичні міркування про зростання професійної культури так і залишаються розмовами, не стаючи ні реаліями життя конкретного вчителя, ні змістом підвищення його кваліфікації.

Аналізуючи сказане вище, ми дійшли висновку, що професійна діяльність учителя являє собою певну систему різноманітних, постійно мінливих, проте в тому числі й апробованих, усталених, значущих взаємин з учнями, батьками, колегами. Будь-яка професійна діяльність вимагає наявності професійного спілкування, але спілкування вчителя та учня неодмінно наповнюється своїм специфічним, загальнозначущим для обох сторін змістом – це особливий, дуже важливий для педагогічної діяльності засіб вирішення навчально-виховних завдань, що має свої особливі стійкі риси, які дозволяють судити про ступінь, рівень розвитку культури спілкування вчителя й учнів.

Очевидно, всебічне вдосконалення рівня професійної підготовки вчительських кадрів потребує вирішення цілого комплексу завдань, серед яких одне із центральних місць посідає комунікативна

культура майбутніх педагогів і умови її формування засобами виховного процесу вищої школи.

Література

1. Брудный А.А. О проблеме коммуникации. – В кн.: Методические проблемы социальной психологии. – М.: Прометей, 1975. – 180 с.
2. Вільчинська Т.В. Культура в мові та правові проблеми формування особистості і держави: Збірник наукових праць. – Хмельницький, 1998. – 192 с.
3. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии и психогигиене общения: Кн. для учителя и родителей. – М.: Просвещение, 1987. – 207 с.
4. Леонтьев А.А. Педагогическое общение. – М.: Знание, 1979. – 46 с.
5. Ломов Б.Ф. Личность в системе общественных отношений // Психологический журнал. – 1981. – № 1. – С. 12-19.
6. Садова В.В. Формування комунікативної культури вчителів початкових класів у процесі методичної роботи: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04 / Харківський державний пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. – Харків, 2000. – 18 с.